

УДК: 911.3:338.483.1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Сажнева Н.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

E-mail: vsegda@hotmail.ru

В статті автором узагальнений досвід оцінювання рекреаційних ресурсів вітчизняних і зарубіжних науковців. Зроблений акцент на значенні комплексної оцінки рекреаційного потенціалу території, виявлені проблеми, надані методики та критерії оцінювання рекреаційних ресурсів.

Ключові слова: оцінювання рекреаційних ресурсів, проблеми оцінювання рекреаційних ресурсів, критерії оцінювання рекреаційних ресурсів, методики оцінювання рекреаційних ресурсів.

ВСТУП

Постановка проблеми. Оцінювання рекреаційних ресурсів – складний і не до кінця вивчений процес. Його складність зумовлена багатьма чинниками, серед яких – брак чітко розроблених методик, рівень забезпеченості інформацією про якість і кількість рекреаційних ресурсів, "невидимість" ефекту використання ресурсів, суб'єктивність оцінювання тощо.

Рекреаційне оцінювання підлягає законам молоді науки про вимірювання якостей геосистем – геокваліметрії.

Оцінювання здійснюється як з позиції організаторів рекреаційної діяльності так із позиції відпочивальників, при цьому до нього висуватимуться принципово різні вимоги. Необхідність оцінювання з позицій відпочивальників виникає у зв'язку з вибором певного місця для відпочинку. Вибір зумовлюється тривалістю відпочинку, смаками, фізіологічними особливостями людини, станом здоров'я, матеріальними можливостями, транспортною доступністю. Оцінювання з позицій організаторів відпочинку пов'язане з проектуванням нових територіальних рекреаційних систем (ТРС) чи реконструкцією старих, необхідністю вибору території, типу рекреаційної системи. Організатор рекреаційної діяльності повинен враховувати умови відпочинку різних груп людей на великих територіях і у значний проміжок часу, з широким набором різноманітних занять, послуг, закладів обслуговування. В обох позиціях визначається "ідеальна модель"[1, с. 27].

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблемам оцінювання території з метою використання її для рекреації присвячено багато досліджень. Останнім часом зросла зацікавленість принципами та методичними прийомами рекреаційного оцінювання природних комплексів. Так, В.Стаускас [2] розробив критерії оцінювання ландшафту при плануванні зон відпочинку, у яких урахував як природні, так і господарські чинники у їх територіальнім взаємозв'язку. Принципи і методи технологічного оцінювання природних комплексів вивчала Л. Мухіна [3]. Заслужують на увагу праці М. Клауса і В. Рейнгарда, присвячені проблемам оцінювання пейзажної різноманітності природних комплексів. Так, зокрема В. Рейнгард проаналізував понад 20 методів рекреаційного оцінювання ландшафту і дійшов висновку, що його основу мають становити дослідження різних видів місткості територій: технічної

або пропускної здатності; економічної, що вираховується з допустимого навантаження на ландшафт; психологічної, що визначається кількістю рекреантів, за якої не виникають перешкоди для нормального відпочинку; фінансової, як фінансові можливості власника території [4, с. 61].

Багато уваги оцінюванню рекреаційних ресурсів приділяли В. Павлов, Л. Черчик, які, крім традиційних підходів, звертали увагу на рекреаційну місткість території, зокрема технологічну, яка фактично визначає величину рекреаційного потенціалу [5]. Цей підхід покладено в основу запропонованої М. Нудельманом методики оцінювання природно-рекреаційного потенціалу регіону, що забезпечує визначення сукупної можливості природних рекреаційних ресурсів задовольняти рекреаційні потреби. Критеріями цього оцінювання є продуктивність рекреаційних ресурсів і загальнодержавний ефект від їхнього використання [6, с. 62].

В. Стафійчук, розробляючи критерії оцінювання рекреаційних ресурсів, звертає увагу також на атрактивність території, її естетичну цінність і пізнавальну цінність історико-культурних об'єктів [7, с. 45]. Для визначення атрактивності рекреаційного об'єкта використовують метод експертної оцінки різних ознак і чинників, об'єднаних у 5 груп (див. табл. 1). Кожному з чинників експерти присвоїли вагу. За певних умов атрактивність можна використовувати також як один із варіантів комплексного оцінювання рекреаційних ресурсів.

Таблиця 1

Кількісна оцінка чинників атрактивності

Чинники		Вага
1. Природні	Природні визначні місця, пам'ятки	0,132
	Клімат	0,099
2. Соціальні	Громадські споруди, пам'ятки культури, стадіони	0,051
	Культурні заходи	0,029
	Етнографічні особливості, ремісничі центри	0,026
	Ярмарки та виставки	0,011
	Ставлення до туристів	0,054
3. Історико-культурні	Археологічні пам'ятки, історичні пам'ятки	0,057
	Мистецькі, архітектурні пам'ятки	0,053
	Історичні пам'ятні місця	0,065
4. Рекреаційне і торгівельне обслуговування	Можливість для занять спортом	0,046
	Можливість підвищення освітнього рівня	0,015
	Можливості для відпочинку	0,032
	Можливості для розвитку	0,045
	Торгівельне обслуговування	0,036
5. Інфра-структура, харчування, розміщення	Інфраструктура	0,131
	Можливості для харчування і розміщення	0,125

Але, на наш погляд, критерії найбільш повного оцінювання рекреаційних ресурсів запропонував О. Бейдик. У своїх працях він навів один із варіантів методики оцінки природного рекреаційно-ресурсного потенціалу, розробив розгорнуту і деталізовану

методику дослідження архітектурно-історичних рекреаційних ресурсів [8, с. 89-115], яка у вітчизняній географії є однією з перших спроб методологічного осмислення феномена пам'яток архітектури і потребує подальшої розробки.

О. Бейдик не лише ввів у вітчизняну рекреаційну географію поняття про біосоціальні рекреаційні ресурси, але й розробив методику їхнього дослідження [8, с. 115-120]. Так само методично і методологічно він проаналізував подійні рекреаційні ресурси [8, с. 120-131]. Він розробив загальну методику вивчення ресурсно-рекреаційного рейтингу території [8, с. 164-222] і здійснив ресурсно-рекреаційну паспортизацію обласних регіонів та АР Крим, створивши різноманітну базу даних щодо рекреаційних ресурсів і особливостей їхнього використання [8, с. 224-285].

Важливими оцінювальними показниками для природних комплексів, на думку В. Мамутова, є стійкість, ступінь рекреаційної дигресії, рекреаційне навантаження, місткість території.

Стійкість природних комплексів до рекреаційних навантажень він визначає як здатність їх залишатись відносно незмінними упродовж певного періоду, незважаючи на зовнішні та внутрішні подразники [9, с. 94]. Рекреаційна дигресія розглядається як порушення природного середовища в результаті впливу на нього рекреантів. Ступінь дигресії природного середовища безпосередньо залежить від рекреаційного навантаження і стійкості до нього природних комплексів. Визначення рекреаційного навантаження пов'язано з тривалістю перебування відпочивальників на рекреаційних територіях упродовж усього комфортного періоду. Рекреаційні навантаження, що визначають межі переходу природного комплексу з однієї стадії дигресії в іншу, використовують для встановлення рекреаційної місткості території, під якою розуміють максимальну здатність території прийняти рекреаційне навантаження без деградації природного середовища. Її ще називають екологічною місткістю території.

Шляхом порівняння рекреаційної місткості з наявними або очікуваними навантаженнями можна визначити ступінь використання ресурсів території чи її частини, що дасть можливість спланувати комплекс заходів щодо оптимізації рекреаційного використання території та регулювання рекреаційних потоків з метою збереження та відтворення екологічних взаємозв'язків природних комплексів і розв'язати питання кількості й просторового розміщення елементів благоустрою та організації дорожно-стежкової мережі.

ВИСНОВКИ

Оцінюватися рекреаційні ресурси можуть залежно від виду відпочинку, оздоровлення та лікування, еколого-географічної ситуації, ландшафтних особливостей території, з позицій людини, яка відпочиває або є організатором відпочинку. Таке оцінювання називають комплексним.

У вітчизняній літературі комплексне оцінювання рекреаційних територій представлено недостатньо. Найбільш ємною і водночас зручною в користуванні нам видається методика комплексного оцінювання рекреаційного потенціалу, запропонована В. Мацолою [10, с. 51].

Комплексне оцінювання потенціалу рекреаційних територій передбачає пофакторно-інтегральну оцінку не лише рекреаційних ресурсів, а й матеріально-технічної бази галузі, рекреаційної місткості. Метою такого оцінювання є об'єктивне відображення того, що втрачає суспільство при відмові від експлуатації та рекреаційного використання території на користь інших видів господарської діяльності.

Воно передбачає подання інформації як у формі таблиці, так і в текстовому викладі.

В. Стафійчук за основу пропонує взяти 3-бальну шкалу (див. табл. 2): у 3 бали оцінюється територія з найсприятливішими умовами для розвитку рекреації, 2 – 3 – посередніми, 1 – з несприятливими [7].

Комплексна оцінка потенціалу території розраховується (окремо для літнього і зимового сезонів) за формулою:

$$O = O_e + O_m + O_l + O_v + O_k + O_i + O_p + O_t + O_s + O_n \quad (1)$$

де, Ое - оцінка естетичних якостей території,
 Ом - оцінка мінеральних вод,
 Ол - оцінка лісів,
 Ок - оцінка кліматичних умов,
 Ов - оцінка водоймищ,
 Оп - оцінка природоохоронних територій,
 Оі - історико-культурний потенціал,
 От - транспортна доступність,
 Ос - забезпеченість санаторно-курортними закладами,
 Он - оцінка рекреаційного навантаження.

На основі комплексної оцінки визначається коефіцієнт рекреаційної цінності території за формулою:

$$K_p = O/O_{\min} \quad (2)$$

де, О – величина інтегральної оцінки (у балах),
 О_{мін} – мінімальна кількість балів (10).

Отже, рекреаційна географія має широкий арсенал методів і критеріїв оцінювання рекреаційних ресурсів, однак при цьому їх комплексне оцінювання, що є необхідним для ефективного використання рекреаційного потенціалу території, залишається поки що нерозв'язаною теоретико-методичною проблемою.

Список літератури

1. Рекреационные системы / под ред. Н.С. Мироненко, М. Бочварова – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 136 с.
2. Стаускас В.П. Градостроительная организация районов и центров отдыха / В.П. Стаускас. – Л.: Стройиздат, 1977. – С. 164.
3. Мухина Л. Принципы и методы технологической оценки природных комплексов / Л. Мухина. – М.: Знание, 1982. – 206 с.
4. Карпатский рекреационный комплекс / под ред. М.И. Долишнего, М.С. Нудельмана, К.В. Ткаченко. – К.: Наук. думка, 1984. – 148 с.
5. Павлов В.І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи: монографія / В.І. Павлов, Л.М. Черчик. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – 124 с.
6. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / М.С. Нудельман. – К.: Наук. думка, 1987. – 132 с.
7. Стафійчук В.І. Рекреалогія: навч. посібник / В.І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264 с.
8. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2001. – 395 с.
9. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты / под ред. В.К. Мамутова, А.И. Амоша. – К.: Наук. думка, 1992. – 143 с.
10. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В.І. Мацола. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1997. – 295 с.

Сажнева Н.М. Теоретико-методические основы оценивания рекреационных ресурсов / Н.М. Сажнева // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С.137-140.

В статье автором обобщен опыт оценивания рекреационных ресурсов отечественными и зарубежными учеными. Сделан акцент на значении комплексной оценки рекреационного потенциала территории, выявлены проблемы, представлены методики и критерии оценки рекреационных ресурсов.

Ключевые слова: оценивание рекреационных ресурсов, проблемы оценивания рекреационных ресурсов, критерии оценки рекреационных ресурсов, методики оценки рекреационных ресурсов.

Sazhneva N.M. Theoretical and methodical basis are evaluation recreational evaluation / N.M. Sazhneva // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 137-140.

In the article author is generalize experience of evaluation of recreational resources for home and foreign scientists. An accent is done on the value of complex estimation of recreational potential of territory, problems are educed, methodologies and criteria of estimation of recreational resources are presented.

Keywords: evaluation recreational resources, problems of evaluation of recreational resources, criteria of estimation of recreational resources, methodologies of estimation of recreational resources.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.